

ZDENKO ROTER

Krhka slovenska politična pomlad

Leto 1988 z vsemi dogajanjem, tudi z osrediščenim zgodovinskim spominom na vrsto zaokroženih obletnic, neustavljivo sili k temeljitemu premisleku. Leto 1848 z narodnimi prebujanji v Evropi ponovno terja odgovor na vprašanje, ali gre konec osemdesetih let tega stoletja res le za nekatere zapoznele manifestacije pozitivnega nacionalizma ali za novo, zgodovinsko utemeljeno pomlad narodov? Minilo je sedemdeset let (1918) od zedinjenja južnoslovanskih narodov v kraljevino SHS, v novo državno tvorbo v tem delu Evrope. Je bilo prav, da smo zadnjih štirideset let praktično zamolčevali prav vse simbole tega dejanja in šele zadnja leta sramežljivo omenjamo tudi te dogodke? Ali res pomeni v današnjem trenutku spominjanje na prvo Jugoslavijo takojšnje namige na unitarnost in neenakopravnost v novo državo združenih narodov? Štirideset let (1948) je poteklo od spopada nove Jugoslavije s Stalinom in njegovim zahtevkom po omejeni suverenosti v imenu proletarskega internacionalizma. Ali lahko brez zadrege in ostankov trdimo, da smo zamudili enkratno priložnost za popolno odlepljenje od boljševiškega modela vladavine in uničevanja človečanskih in narodnih pravic? Skoraj neopazno je zdrsnila mimo nas tudi 45. obletnica avnojske Jugoslavije. To je le nekaj zgodovinskih navezav na leto 1988.

Leto 1988 pa nas opomni tudi na češkoslovaško pomlad 1968, ki je, kljub kratkemu trajanju, zapustila v nas neizbrisne spomine na socializem s človeškim obrazom, kot smo takrat temu rekli: na radikalno opustitev modela realnega socializma, na človeške pravice v središču, politični in kulturni pluralizem, pravo (in ne t. i. »ljudsko«) demokracijo. Tega leta (1968) je takratni predsednik SZDL Slovenije J. Vipotnik takoj po blestečem Dubčkovem vzponu povabil k sebi skupino sociologov in politologov in jim predlagal elaboracijo nove, bolj demokratične politične ureditve v SR Sloveniji, s pluralno SZDL po vzoru prvobitne OF v središču. Argumenti: Jugoslavija je bila po letu 1948 vedno na čelu gibanja za demokratizacijo socialističnih družb in tudi v tem trenutku demokratične prenove češkoslovaške družbe ne bi smela zaostati. Tako je mislil tudi E. Kardelj, ki naj bi bil pobudnik nove elaboracije.

Pa je v avgustu 1968 prišlo do nasilne ustavitve demokratizacijskih procesov na Češkoslovaškem, sovjetsko orožje je, skupaj z »zavezniškim« vojaštvom, grobo poseglo v dogajanja. Ni pomagala pokončna drža večine prebivalstva, niti samožrtvovanje Jana Palacha, pa tudi ne podpora svetovne demokratične javnosti. Čas je bil zaustavljen. Nasilje in kršenje človeških pravic sta do današnjih dni v tej deželi ostala temeljna načina vladanja partijske elite. Avgustovski dogodki pa so prekinili tudi navdušeno delo skupine sociologov in politologov. Politično vodstvo za opravljeno delo ni več kazalo zanimanja. Še več. Napisane študije in eseji s predlogi za demokratizacijo so ostali v predalih. V ledenih sedemdesetih letih pa je bila večina

sodelujočih preganjana, obtoževana in poniževana. Bili so ključne žrtve v t. i. dogodkih na FSPN, ko je vladajoča partijska elita (resda brez orožja in vojaščine) v svoji samoobrambi brezobzirno zadušila vse pobude za prestop iz realsocialističnega v demokratični družbeni model.

Na mitingu za obrambo človeških pravic 21. novembra letos v Ljubljani je bilo povedano, da tudi morebitna pomilostitev četverice, obsojene pred vojaškim sodiščem, ne bi pomenila kakovostnega dejanja in potrditve trajanja slovenske demokratične pomladi. Pomenila bi le morebitno dobro voljo despota, ki si v svoji vsemo-gočnosti in poljubnosti razpolaganja s človeškimi dušami in življenji lahko dovoli milostno dejanje in razveseli nezadovoljene in prestrašene množice, hkrati pa tudi na ta način izpriča svojo moč, ki ji je dovoljeno prav vse. Nekako tako je tudi s slovensko politično pomladjo, čeprav **nimam v mislih** enačaja med partijsko-vojaškim despotstvom, ki je proizvedlo sintagmo o protirevoluciji in posebni vojni v Sloveniji ter izvedlo sramoten proces pred vojaškim sodiščem ter sedanjim slovenskim političnim vodstvom (da ne bo nesporazumov!). Res je, da je gibanje za demokratizacijo (slovenska demokratična javnost) nastalo »spodaj«, kot izraz neustavljive težnje predvsem novih generacij vseh družbenih slojev slovenskega prebivalstva, kar je kakovostna razlika med sedanjimi razmerami in tistimi iz prve polovice sedemdesetih let. Takrat so bila prizadevanja za demokratični socializem povezana predvsem z ozkimi skupinami intelektualcev, z liberalnim krilom partijske, mladinske in sindikalne politične elite, za katere je prebivalstvo sicer kazalo zanimanje, pa tudi simpatije, a se je že takoj po prvih represivnih ukrepih vodilne partijske elite, tako v Jugoslaviji kot v Sloveniji, umaknilo ali celo podprlo spremembe v pričakovanju »kruha in iger«. Zveza med politokracijo in delavskim razredom, o kateri govori sociolog Županov, je bila ponovno trdno vzpostavljena. Najemanje tujih posojil pa je tej politokraciji omogočilo lahkotno in množično »korumpiranje« in »kupovanje« prebivalstva. Do streznjenja je moralo priti tudi med najširšimi sloji prebivalstva. In prav to streznenje je eden od temeljev novega množičnega gibanja za demokracijo, do katerega je na Slovenskem prišlo. Slovensko politično vodstvo se temu gibanju ni zoperstavilo. Nekateri med njimi so ga, vsaj posredno, celo spodbujali, npr. z geslom o socializmu po meri človeka, z zahtevo po političnem pluralizmu, civilni družbi, pravni državi, z oklicanim sestopom partije z oblasti in podobno. In, treba je priznati tudi to, slovenska zveza komunistov je s svojo zadnjo partijsko konferenco to storila tudi na ravni uradnega dejanja. Nekaj podobnega bi lahko našli tudi v dejanjih republiškega predsedstva SZDL in seveda v ponavljajočih se dejanjih in sklepih slovenske mladinske organizacije. Prvi pomen dajem ZK Slovenije preprosto zato, ker ima v dejanskih razmerah največ politične in družbene moči, ker, enostavno rečeno, še ni »sestopila z oblasti«. In tako je predvsem v letu 1988 prišlo v Sloveniji do nove politične scene, do dejanske pluralizacije političnih osebkov in do procesov javne interakcije med njimi.

Pa vendar. Za ravnanje partijskih ustanov in voditeljev, pa tudi ustanov SZDL in njihovih voditeljev na nacionalni ravni (da ne govorimo o ravneh občin in t. i. »terena«) je v nastalih razmerah značilna predvsem **obrambna drža**.

Ob skoraj popolnem pomanjkanju pozitivnih pobud, ki bi bile v znamenju videnja prihodnjega družbenega, političnega in nacionalnega razvoja, pomenijo različna javna dejanja (sklepi, ocene ustanov in javne izjave voditeljev) zvečine le reakcijo (odgovore) na procese, nastale izven družbenega političnega sistema. Obrambnost se tedaj kaže predvsem v dveh oblikah tega ravnanja. Najprej v tem, da se nastopanje omejuje na odgovore na delovanja, ravnanja in vrednote, nastale pretežno **izven** družbenega političnega prostora, v družbenem prostoru, ki ga sicer

uradna politika tolerira (prenaša), a vendar ne uživa privilegijev ustanov uradnega političnega sistema. Ta neuradni politični prostor slovensko politično vodstvo tudi dovoljuje in osebno ne dvomim o dobri volji in prepričanju voditeljev, da je to potrebno. **Pa vendarle ta prostor deluje odvisno od dobre volje.** Druga oblika obrambnosti ravnanja in nastopanja uradne politike pa se kaže v tem, da v polemiki in dialogu z alternativno politično sceno vključuje v svoj lastni program določene vrednote in koncepte, vendar je to zanjo prevladujoči kanal oblikovanja lastne identitete, namesto da bi bila prevladujoča pot lastna ustvarjalnost. Samo na tak način lahko posamezno gibanje ustvarja, obnavlja in razvija lastno identiteto, nika-kor pa to ni mogoče z obrambnim reagiranjem na izzive, ki prihajajo »od zunaj«. Docela je sicer mogoče razumeti tudi položaj slovenskega političnega vodstva v odnosu do jugoslovanske scene. Izračunati je mogoče čas in energijo, ki ju mora potrošiti za to, da dejavnikom izven Slovenije dokazuje, razlaga in pojasnjuje vse, kar se pri nas dogaja, pa tudi da brani ustvarjeni obseg političnih in drugih svoboš-čin. Povsem pa je tudi jasno, da ta način funkcioniranja ne more trajati dolgo. Navsezadnje je mogoče, da določeni pojavi na alternativni slovenski politični sceni dokončno »spravijo ob dobro voljo« posameznike iz slovenskega političnega vodstva, a od tega do represije ob morebitnih novih pritiskih dejavnikov v jugoslovan-skem prostoru po ureditvi političnih razmer je samo še korak. To pa bi pomenilo novo zamrznitev demokracije, novo politično »ledeno obdobje«, ki si ga nihče od nas, ki smo nekaj takih obdobji preživeli, ne želi več.

Pridobitve slovenske politične pomladi so potemtakem na zelo krhkih temeljih, čeprav uživajo veliko podporo prebivalstva, kot so pokazale raziskave slovenskega javnega mnenja. Čeprav je za slovensko politično pomlad zaradi enotne podpore večinske javnosti značilna visoka stopnja legitimnosti, je njena pravna varnost v luči sedanje ustavne in zakonske ureditve tako v slovenskih kot v jugoslovanskih razme-rah dvomljiva. Proces proti četverici pred vojaškim sodiščem je kronski dokaz te dvomljivosti. Zaradi tega sta ta proces in njegov razplet silno pomembna. V tej luči se nenadoma pokaže, da je projekt nove slovenske ustave središčnega pomena. Ta ustava bi lahko objektivirala tako dobro voljo slovenskega političnega vodstva, na ustavni ravni legitimirala težnje slovenske demokratične javnosti, s tem pridobitve slovenske politične pomladi pravno zaščitila ter ustvarila nove možnosti za razvoj. Projekt nove slovenske ustave pa bi lahko povezal vse tako različne politične dejav-nike, skupine, gibanja in posameznike pri iskanju najboljše rešitve. Hkrati s tem bi bil takšen projekt tudi najboljši pozitivni program v soočanju z razvidnimi težnjami, da bi z novo jugoslovansko ustavo konstituirali novo federacijo, v kateri bi morebit-na slovenska kulturna avtonomija pomenila največ, kar si lahko mislimo in želimo. Samo v tem smislu je lahko sprejemljiv klic slovenskih voditeljev k enotnosti, se pravi k enotnosti v različnosti: skupno prizadevanje za najboljše rešitve, ne da bi katerakoli skupina ali ustanova na pluralistični politični sceni imela prednosti ali celo monopol nad resnico.

Ljubljana, dec. 1988